

УДК 631.162:631.11

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ, ЩОДО ОЦІНКИ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

Шерман Є.М. - аспірант, Херсонський НТУ

Постановка проблеми. Забезпечення сталого, ефективного, збалансованого і пропорційного розвитку харчової промисловості є одним з головних завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою не тільки задоволення потреб внутрішнього ринку в продовольчих товарах, але й за наявності відповідних можливостей – формування потужного їх експортного потенціалу. Водночас, радикальні трансформації, що відбуваються в економіці України зумовлюють необхідність максимального використання всіх резервів підвищення ефективності розвитку харчової промисловості. Нові економічні умови, що полягають в формуванні і становленні ринкової системи господарювання, наданні господарської самостійності підприємствам і регіонам, призводять до усвідомлення об'єктивної необхідності подолання галузевого, відомчого підходу до розвитку харчової індустрії, зумовлюють необхідність більш глибокої уваги і врахування економічних можливостей і інтересів розвитку харчової промисловості в окремих регіонах України.

У центрі нашої уваги стоять питання сучасних зрушень і перетворень у ресурсному потенціалі вітчизняної харчової промисловості, змістовно нові проблеми якості його виробничого залучення і функціонування, які створюють базові умови формування інтенсивно-інноваційного зростання. Досліджено процеси формування системи ресурсозабезпечення, адекватної завданням інноваційно-технологічного розвитку економіки галузі, визначено суперечності, умови й напрями становлення сучасної ринкової моделі функціонування ресурсного комплексу харчової промисловості.

Стан вивчення проблеми. Дослідження проблем теорії та практики територіальної організації народногосподарського, агропромислового і промислового комплексів країни та регіонів, питанням оцінки рівня та ефективності їх розвитку присвячені праці вітчизняних та зарубіжних учених О.М.Алимова, Н.Глікмана, Б.М.Данилишина, С.І.Дорогунцова, М.І.Долішнього, У.Ізарда, В.В.Кистанова, А.С.Лисецького, І.І.Лукінова, М.М.Некрасова, П.Т.Саблука, М.М.Паламарчука, О.М.Паламарчука, О.М.Онищенко, Б.Я.Панасюка, А.Ю.Пробста, П.П.Руснака, Я.Г.Фейгіна, П.Хейне, М.Г.Чумаченка та ін.

Методика досліджень. Методологічною базою дослідження є всебічне узагальнення теоретико-методологічних, методичних та практичних проблем розвитку харчової промисловості в Україні та її регіонах в умовах формування розвинених ринкових відносин, розробка рекомендацій і пропозицій щодо їх вирішення з урахуванням наявного вітчизняного й зарубіжного досвіду і формування на цій основі науково обґрунтованої парадигми розвитку галузі в ринкових умовах господарювання.

Науково обґрунтоване забезпечення населення будь-якої країни продовольством високої якості є глобальною проблемою розвитку міжнародної спільноти. Особлива роль у розв'язанні продовольчої проблеми на регіональному, національному та загальнопланетарному рівнях належить харчовій індустрії, що є не лише завершальною функціональною ланкою виробництва продовольчої продукції, а й реальним організатором та інтегратором ефективного, раціонального і збалансованого функціонування продовольчого підкомплексу кожної держави. Виходячи із зазначеного, забезпечення динамічно стабільного й водночас достатньо ефективного розвитку харчової промисловості — одне з актуальних і невідкладних завдань економічної політики молодій українській державі, реалізація якого є важливою умовою не тільки задоволення потреб внутрішнього ринку України у продовольчих товарах, а й формування потужного їх експортного потенціалу.

Харчова індустрія є і залишиться стратегічною галуззю народного господарства, від якої залежить добробут українського народу. Виходячи із суттєвого значення галузі в економічному і соціальному зростанні суспільства, її відтворення та прискорений розвиток є важливою передумовою подолання кризових явищ і забезпечення сталого економічного розвитку. Галузь спроможна забезпечити внутрішні потреби в продовольчих товарах, має значний експортний потенціал і позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. Харчова промисловість посідає одне з перших місць за обсягом іноземних інвестицій, сума яких становить майже третину від загальних капіталовкладень в економіку України [10, с. 39-40].

В ідеалі якісне інтенсивно-інноваційне виробниче функціонування та розвиток харчової індустрії можливі за умов: 1) існування системи стабільного забезпечення продовольчою сировиною як визначального чинника виживання й перспективного розвитку харчопромислових підприємств; 2) наявності сучасної матеріально-технічної бази її підприємств; 3) при відповідному зростанні платоспроможного попиту споживачів, тобто поєднанні фізичної доступності продуктів харчування з економічною; 4) випуску конкурентоспроможних продуктів харчування в асортименті та обсягах, що враховують потреби вітчизняного і зарубіжних продовольчих ринків, а також необхідність формування й підтримання на достатньому рівні стратегічних і перехідних запасів продовольчих ресурсів. Сучасні ж реалії практики господарювання свідчать про існування зовсім інших явищ і процесів у сфері харчової промисловості та перероблення сільськогосподарських продуктів: відсутність системи якісного стабільного забезпечення продовольчою сировиною; наявність матеріально-технічної бази, що відстає у своєму розвитку від аналогічної бази промисловості розвинених країн більш як на півстоліття, а в галузевому спектрі іноді повністю виснажена; збереження (а останнім часом і посилення) обмежень попиту, породжених низькою платоспроможністю населення; видимість насиченості українського продовольчого ринку; засилля іноземних продовольчих товарів у багатьох випадках сумнівної якості; прогресуюче зниження рівня самозабезпеченості продовольчою продукцією [14, с. 3-4].

Регіональний розвиток харчової промисловості являє собою трансформацію територіальної організації виробництва продуктів харчування, спрямовану на забезпечення задоволення потреб населення країни і окремих її регіо-

нів у них у відповідності з науково обґрунтованими фізіологічними нормами їх споживання і формування потужного експортного потенціалу продовольчих товарів на основі раціонального використання природно-ресурсного та виробничого потенціалу, переваг територіального поділу праці [12, с. 4-5].

Результати дослідження. Харчова промисловість у будь-якій країні, а тим більше в Україні, яка має надзвичайно сприятливі умови для її ефективного розвитку, є однією з провідних структуроформуючих ланок всієї економіки, промислового та агропромислового комплексів, ефективне функціонування якої є основоположним чинником економічного і соціального зростання, головною умовою забезпечення підвищення життєвого рівня населення. Формування ринкової економіки визначило та зумовило становлення дії ринкових факторів розвитку і розміщення харчової промисловості в Україні як країні з перехідною економікою, які потребують теоретичного, методологічного і методичного узагальнення як наукові засади забезпечення ефективного функціонування цієї провідної галузі народного господарства, промислового та агропромислового комплексу, тобто виникла потреба у розробці науково обґрунтованої моделі розвитку харчової промисловості України в умовах здійснення докорінних ринкових перетворень. Рушійною силою ринкової системи господарювання і, відповідно, важливою складовою її організаційно-економічного механізму є конкуренція. За період економічних перетворень в Україні створено достатню нормативно-правову базу конкурентного законодавства та здійснено комплекс заходів щодо формування ефективного конкурентного середовища. Харчова промисловість була однією з перших, що розпочала приватизацію державного майна, і на сьогодні у державному секторі залишилося менш ніж 3% підприємств. В ряді галузей, що першими розпочали приватизацію і які отримали істотні інвестиції, обсяги виробництва досягли докризового рівня, або перевищили його (пивоварна, плодоовочева), інші галузі з переважно приватизованими підприємствами стали гнучкіше реагувати на потреби ринку. Як показали дослідження, домінуючою формою власності в галузі є колективна, а основним організаційним типом підприємств у ній – акціонерні товариства. Приватні підприємства є чисельнішими за них, однак їх питома вага за вартістю основних засобів і виручкою від реалізації продукції є незначною. Державний сектор представлений переважно державними підприємствами, які займають останнє місце за ефективністю використання основних засобів серед підприємств інших форм власності й господарювання. Приватизовані підприємства займають відносно невелику питому вагу в структурі галузі, проте володіють більш ніж половиною основних засобів харчової промисловості. Аналіз процесу роздержавлення і приватизації, становлення різноманіття форм власності та господарювання як важливої передумови формування конкурентного середовища в харчовій промисловості дозволив виявити ряд проблем, накопичених за час реформування, які можна вважати причинами низької конкурентоздатності як державних так і приватизованих підприємств. Це, зокрема: поширення використання способів нелегітимної приватизації за позаприватизаційними схемами (маються на увазі розрахунки з кредиторами високоліквідним державним майном); невідповідність систем галузевого державного регулювання, що призвела до втрати керованості недержавним сектором підприємств харчової промисловості; низька ефективність діючої системи управ-

ління державною власністю; відсутність раціональних пропорцій між різними формами власності та господарювання, недорозвиненість комунальної власності та інші проблеми, які є загальними для приватизаційного процесу, що відбувся. Дослідження конкурентності ринків окремих продовольчих товарів на основі показників ринкової концентрації галузі та монопольної влади дозволило зробити висновок, що сьогодні посилення концентрації виробництва є об'єктивним, закономірним процесом, який створює умови для модернізації харчових підприємств та забезпечує виживання вітчизняних виробників в умовах жорсткої зовнішньої конкуренції. Разом з тим, посилення ринкової концентрації в найбільш прибуткових і технологічно розвинених галузях харчової промисловості призводить до посилення монопольної влади окремих компаній і згорання конкурентних відносин на ринках продукції, яку вони виробляють. Прояви дії чинників монопольної влади вимагають від державних і галузевих органів управління економікою посилення уваги до стану конкурентних відносин, вивчення стану конкурентного середовища з урахуванням усіх чинників його формування, розробки та вжиття заходів щодо запобігання монополізації й стимулюванню конкуренції в галузі.

Висновки. Виходячи з важливого значення розвитку харчової промисловості в економічному і соціальному зростанні суспільства, методичними векторами розробки концепцій, програм та стратегій підвищення ефективності виробництва продовольчих товарів мають стати наступні цілі: досягнення максимально можливого продовольчого самозабезпечення за основними видами продуктів харчування; забезпечення виробництва продовольства в обсязі та асортименті, достатньому для харчування за науково обґрунтованими нормами; забезпечення відповідності якості продуктів харчування вимогам безпеки для здоров'я людини; створення та підтримка запасів основних харчових продуктів, необхідних на випадок надзвичайних ситуацій; створення розвинутого експортного потенціалу промислових продовольчих товарів країни та її регіонів. Сучасний регіональний розвиток харчової промисловості в Україні не в повній мірі відповідає законам територіальної організації суспільного виробництва, однією з головних вимог яких є досягнення раціонального використання природного, людського, виробничого, науково-технічного і технологічного потенціалів території, що забезпечує отримання значних обсягів виробництва екологічно чистих харчових продуктів високої якості з мінімальними питомими витратами живої та уречевленої праці. Завдання докорінного підвищення економічної, соціальної та екологічної ефективності розвитку галузі потребує подальшого покращення розміщення її продуктивних сил, комплексного розвитку і спеціалізації господарств економічних районів і областей України.

Впровадження економічного механізму розвитку харчової промисловості в умовах функціонування ринкової економіки, який поєднує механізми вільного ринку з державним регулюванням, дозволить підвищити ефективність функціонування харчової промисловості в регіоні і сприятиме збільшенню виробництва високоякісної кінцевої продовольчої продукції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрусік І.І. Перспективи розвитку підприємств харчової промисловості Львівщини // "Молодь і ринок" .– 2005.– №3 (13) .– С. 118 – 122.

2. Андрусік І.І. Покращення структури підприємств харчової промисловості як один із шляхів збільшення експортного потенціалу // "Молодь і ринок" .- 2005. – № 1 – С. 87 – 91.
 3. Боршевський П. Харчова промисловість України: сучасні тенденції та перспективи розвитку //Економіка України. - 2003. - № 8. - С.45-49
 4. Вітвіцький В.В. Харчова промисловість: стан та перспективи нормування праці/ В.В.Вітвіцький, А.Л.Солошонок //Економіка АПК. - 2001. - № 7. - С.22-25
 5. Дейнеко Л. Розвиток стратегічного потенціалу харчової промисловості України //Харчова і переробна промисловість. - 2009. - № 6. - С. 5-9
 6. Лиськов В. Харчова промисловість:стан і проблеми //Харчова і переробна промисловість. - 1998. - № 5. - С. 4-6
 7. Мостенська Т. Стан та перспективи розвитку ринку продовольчих товарів в Україні //Харчова і переробна промисловість. - 2009. - № 1. - С. 8-12
 8. Сичевський М.П. Актуальні проблеми розвитку харчової індустрії // Сборник трудов междунар. симп. "Межрегиональные проблемы экологической безопасности". – Суми: СНАУ. – 2003. – С. 105–109
 9. Сичевський М.П. Вдосконалення організаційного механізму розвитку харчової і переробної промисловості // Вісник Сумського державного університету. Серія: економіка. – 2003. – № 5. – С. 43–45
 10. Сичевський М.П. Стан та пріоритетні напрями розвитку харчової промисловості в Україні // Економіка АПК. – 2004. – № 1. – С. 38–42
 11. Сичевський М.П. Удосконалення організаційно-економічного механізму розвитку харчової промисловості України. – К.: Науковий світ, 2004. – 375 с.
 12. Хареба В. Наукове забезпечення розвитку харчової і переробної промисловості України //Харчова і переробна промисловість. - 2009. - № 2-3. - С. 4-7
 13. Шмаглій О.Б. Харчова промисловість та її розвиток //Економіка АПК. - 2006. - № 8. - С.40-47.
-